

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Kluut (*Recurvirostra avosetta*) A132

1. Status:

Vogelrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1981). Voor Natura 2000 relevant als broedvogel én als niet-broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De kluut is een ranke gracieuze zwart-wit getekende waadvogel met een opvallend opgewipte snavel. Kenmerkend is de maaiende beweging van de snavel bij het voedsel verzamelen terwijl de vogel door ondiep water waadt. De soort is een steltloper van schaars begroeide terreinen nabij ondiepe (vooral zoute) wateren met een zachte slibrijke bodem. Bij de kluut worden geen ondersoorten onderscheiden. De broedgebieden liggen in de gematigde en warme klimaatszones van de oude wereld, in West-Europa, het Middellandse Zeegebied en Zuidoost Europa, het Midden-Oosten en Oost-Afrika, Centraal (Oost-) Azië en Zuid-Afrika. De West-Europese vogels overwinteren in de Oost-Atlantische kustgebieden, zuidelijk tot in Mauretanië, Senegal en Gambia. De Nederlandse populatie overwintert in Zuidwest-Europa en Noord-Afrika. Buiten de broedtijd treden concentraties van kluten op in de slibrijke delen van intergetijdengebieden.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de kluut in de Europese Unie is volgens 'BirdLife' gunstig. Bij de kluut worden zeven populaties onderscheiden. De voor Nederland relevante populatie heeft haar broedgebied in Noordwest-Europa, het westelijke Middellandse Zeegebied en Noordwest-Afrika, wordt geschat op 73.000 vogels en is stabiel.

1. Broedvogels: De westelijke verspreiding is in hoofdzaak beperkt tot de kustgebieden van West- en Zuid-Europa. Van de Europese populatie (30.000-36.000 paren in landen van de Europese Unie) broedt een kwart in Nederland. De EU-broedpopulatie van de kluut is gedurende 1970-1990 sterk toegenomen. Vanaf 1990 (1990-2000) heeft de stand zich gestabiliseerd.

2. Niet-broedvogels: De kluut is jaarrond aanwezig in Nederland, maar de meeste vogels trekken 's winters weg naar het zuiden. In december-februari worden in ons land weinig kluten gezien. De Europese winterpopulatie is kwetsbaar door zijn concentratie in een klein aantal gebieden. Nederland (o.a. de Dollard) vervult tijdens de trektijd een belangrijke functie als pleisterplaats voor kluten die in Duitsland, Denemarken en Zweden broeden. Deze trek vindt vooral plaats in augustus-november en maart-april. Naar schatting verblijft 100% van de niet-broedende kluten in de gebieden waar de watervogelstand wordt gevolgd ('monitoringsgebieden'). Het seizoensmaximum van de in Nederland aanwezige vogels valt in juli en bedroeg in 1999/2000 t/m 2003/04 gemiddeld ongeveer 16.000 vogels. Nederland herbergt daarmee in het totaal naar schatting 22% van de internationale Europese populatie.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied:

1. Broedvogels: De kluut nestelt op kale of schaars begroeide, vaak buitendijkse terreinen, zoals kwelders, strandvlakten, zandplaten, afgesloten zeearmen, inlagen en krekken, opspuitterreinen en ingepolderde gebieden. In de kuststreek broeden kluten ook binnendijks op akkers en graslanden. De foerageergebieden en slaapplaatsen van de kluten bevinden zich in de buurt van het nest en bestaan uit ondiepe wateren met een zachte slibrijke bodem. De kluut verblijft daarbij zowel in zout als zoet water, in de Nederlandse situatie gaat het meestal om zout, tot 15 cm diep water. Op plaatsen waar veel kluten dicht bij elkaar broeden, kan de aanwezigheid van vossen een sterk

nadelig effect hebben op het broedsucces. Ook begrazing met paarden kan een verstorend effect hebben omdat groepen paarden soms dwars door de aanwezige kolonies galopperen. Beide problemen doen zich vooral voor op de kwelders van de Fries-Groningse vastelandskust.

2. Niet-broedvogels: Het voorkomen van doortrekkers, nazomerpleisteraars (inclusief ruiende vogels) en overwinteraars van de kluut is gebonden aan getijdengebieden en in mindere mate aan grote moerasgebieden (Oostvaardersplassen). De voedselbiotoop zijn slibrijke intergetijdenplaten, de oevers van kreken of prielen en gebieden met 0-15 cm diep water in getijdengebieden en in zoetwatermoerassen, bijvoorbeeld inlagen en grote moerasgebieden. Kluten zoeken bij voorkeur voedsel op kleiige slikken (met een lutumgehalte van meer dan 17%). Gebieden met zandige bodems worden niet gemeden maar zijn minder goede voedselgebieden voor de kluten omdat de soort hier met de kenmerkende voedingstechniek niet uit de voeten kan (maaiende bewegingen in de bovenste water- en bodemlaag). In de ruitijd verzamelen de kluten zich op slibrijke intergetijdenplaten zoals die voorkomen in de kwelderwerken en in de Dollard, of in grote ondiepe, vaak beschutte wateren. De rustbiotoop bestaat uit ondiep water. In getijdengebieden bepalen eb en vloedritme de dagindeling, de vogels 'overtijen' dan op speciale hoogwatervluchtplaatsen. Buitendijks rusten kluten tijdens de hoogwaterperioden vooral in grote groepen langs randen van kwelders. De hoogwatervluchtplaatsen zijn meestal in ondiep water vóór de rand van bijv. kwelders gelegen, na stormvloed of regenval gebruiken de kluten daarvoor ook ondiepe poelen en plassen op de kwelder zelf. Binnendijks rusten de kluten in inlagen en open moerassen. Specifieke slaapplekken worden in het binnenland niet gebruikt. In het binnenland rusten kluten soms in voor- en najaar ook op vloeivelden en grotere wateren, indien het water 0-15 cm diep is of er slikkige strandjes aanwezig zijn (vaak in beschutte bochten). De kluut brengt de ruitijd in de nazomer deels in grote concentraties in optimaal voedselrijk habitat door (in Nederland vooral in de Dollard).

In zoetwatermoerassen kunnen voedselgebieden voor de kluut verdwijnen door een verhoging of verlaging van het waterpeil waarbij slikken onbereikbaar worden of uitdrogen. De soort verblijft slechts in enkele gebieden in Nederland tijdens de rui en die plaatsen kunnen ongeschikt worden door kunstmatige ingrepen zoals de Deltawerken. Waterpeilveranderingen kunnen grote gevolgen hebben voor de soort. Het aantal kluten is in zoetwatermoerassen sterk afhankelijk van het waterpeil; grote aantallen treden alleen op bij waterstanden die het voedselzoeken mogelijk maken. Verder zijn kluten gevoelig voor botulisme (een ziekte), en voor verstoring van vliegroutes door hoge bouwwerken, zoals hoogspanningsleidingen en windmolens.

Het is mogelijk dat de soort ook gevoelig is voor landschappelijke veranderingen in getijdengebieden door werkzaamheden en ingrepen. Zo heeft bijvoorbeeld het verlies van slikken en schorren door de erosie die optrad na de aanleg van de stormvloedkering in de Oosterschelde waarschijnlijk invloed op de populatie gehad. Gevoeligheid van de kluut voor klimaatsveranderingen is ook mogelijk, in verband met een zeespiegelrijzing en verlies van kleiige slikken. Effecten van gaswinning en bodemdaling door gaswinning in het kustgebied zijn bij de kluut niet te verwachten maar de ontwikkelingen dienen goed te worden gevolgd. Ook veranderende omstandigheden in de buitenlandse overwinterings- en doortrekgebieden (door landaanwinningswerken, vervuiling of jacht) beïnvloeden de klutenpopulatie.

Voedsel: Kluten zoeken in ondiep water en losse, slikkige bodems naar kleine kreeftachtigen, insecten en wormen. In zoetwatergebieden bestaat hun voedsel voornamelijk uit muggenlarven en aasgarnalen. In intergetijdengebieden staan hoofdzakelijk zeeduizendpoten op het menu, en wordt het aangevuld met kleine kreeftachtigen. De prooigrootte is bij de kluut 4-15 mm, maar de gegeten wormen zijn vaak langer. Wanneer het voedselaanbod bestaat uit kleine kreeftachtigen vormen de kluten vaak grote sociale groepen die gezamenlijk op de prooien jagen.

Rust: De kluut is een nerveuze soort die snel is verstoord door recreanten zoals wandelaars, kite-surfers en wadlopers, door laag vliegende vliegtuigen en helikopters of in zoetwatergebieden, door kanoërs en ander bootverkeer. De kluut wordt verstoord vanaf een afstand van 100-300 m. In hun leefgebied (open kustgebieden en wateren) is de verstoringgevoeligheid groot. Doordat de soort afhankelijk is van open kustgebieden, in het broedseizoen alsook daarbuiten, kan een hoge recreatiedruk verstorend zijn. Aangetoond is dat verstoring van de kluten kan optreden wanneer hoogwatervluchtplaatsen binnen een straal van 500 meter benaderd worden. Vooral landrecreatie in de kustgebieden bedreigt de rust van de kluut. Verstoring van de kluut door recreatie, ook tijdens de broedtijd, speelt vooral een rol op kwelders langs de Friese en Groningse kust, waar boeren een beheersvergoeding krijgen wanneer hun gebied voor recreatieve doeleinden wordt opengesteld.

Minimum omvang duurzame populatie: Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie van de kluut ten minste 20 paren nodig. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties van een dergelijke minimumomvang vereist (> 400 paren).

4. Huidig voorkomen

4.1 Broedvogels

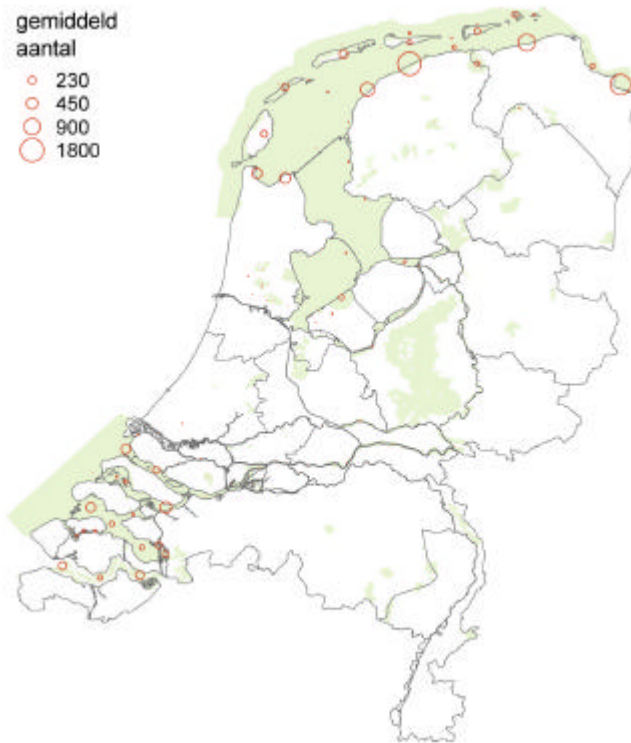
De kerngebieden van de verspreiding van de kluut zijn gelegen in de Waddenzee (vooral Noord-Friesland-buitendijks, Groningse Noordkust, Dollard), de Kop van Noord-Holland (Balgzand) en het Deltagebied (grootste kolonies in Volkerakmeer en Haringvliet). Daarbuiten komt de soort verspreid voor. Ze heeft kleinere vestigingen in het IJsselmeergebied, het binnenland van Noord- en Zuid-Holland en langs de Grote Rivieren. De natuurlijke verspreiding betreft feitelijk alleen de kustregio's (Waddengebied, West en Delta); daarbuiten is de verspreiding vrijwel geheel gebonden aan door de mens geschapen pioniersituaties.

Verspreidingskaart kluut (broedvogel)

4.2 Niet-broedvogels

Buiten de broedtijd is de verspreiding van de kluut grotendeels beperkt tot de zoute wateren van het Waddengebied (daar komt gemiddeld ruim twee derde ervan voor) en het Deltagebied. In het binnenland worden alleen in de Oostvaardersplassen geregeld grote aantallen kluten aangetroffen.

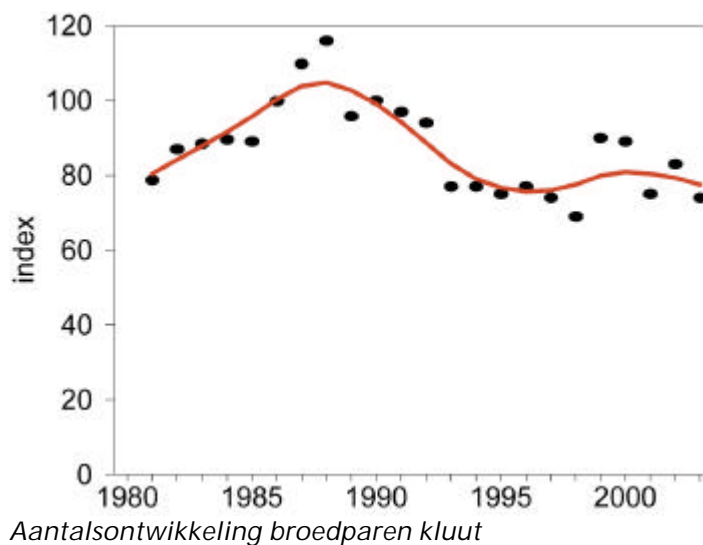

Verspreidingskaart kluut (niet broedvogel)

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

5.1 Broedvogels

Trends in Nederland: De broedpopulatie van de kluut is in de loop van de 20^e eeuw sterk toegenomen: in 1940-1965 zijn 3.500 broedparen geteld, 4.600 broedparen in 1975-1977, 8.000 in 1982-1983 en 9.000-9.200 broedparen in 1992. Daarna is de stand tijdelijk afgenomen tot 7.100-7.600 broedparen in het midden van de jaren negentig. De afname had vooral betrekking op de Fries-Groningse kust, in het Deltagebied bleven de aantallen stabiel.

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de kluut is sinds 1981 (1981-2003) stabiel (geen significante aantalsverandering). Ook over de periode 1994-2003 blijft de landelijke trend

stabiel. De Nederlandse broedpopulatie telde gemiddeld 8.000 paren in de periode 1979-1983 en in de periode 1999-2003 gemiddeld 8.300 paren.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

Vanaf 1973-1977 is de broedverspreiding van de kluut niet veranderd (0%). In het totaal kwam de soort voor in 344 atlasblokken, is ze verdwenen uit ongeveer 99 atlasblokken en verschenen in 100. Er hebben zich een behoorlijk aantal verschuivingen in de verspreiding voorgedaan. Het IJsselmeergebied verloor veel aan betekenis voor de kluut en de Deltawerken hebben een behoorlijke invloed op de verandering van de verspreiding gehad. Door ontwikkeling van nieuwe natte natuur komen lokaal nieuw broedgebieden beschikbaar, vaak zijn die broedgebieden tijdelijk doordat vegetatiesuccessie die locaties weer ongeschikt maakt.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

De broedpopulatie van de kluut lijkt stabiel na een periode met verhoogde aantallen paren in relatie tot de uitvoering van grote waterstaatkundige werken.

Beoordelingsaspect leefgebied: matig ongunstig

De klutenpopulatie op de Fries-Groningse kwelders lijdt onder verruiging door een gebrek aan natuurlijke dynamiek in combinatie met het stopzetten van intensieve begrazing. Toegenomen verontrusting door vossen en andere grondpredatoren oefenen daar ook een negatieve invloed uit. De oeverwanden van de sloten zijn er vaak zo steil dat die voor kleine kuikens onpasseerbaar zijn.

In het Deltagebied is de klutenpopulatie deels afhankelijk van natuurontwikkeling. Alleen in zoute wateren heeft natuurontwikkeling een structurele betekenis voor de kluut, in zoete wateren treedt daarbij te snelle verruiging op. Binnenlandse broedparen van de kluut zijn meestal gebonden aan kunstmatige en vaak alleen tijdelijk geschikte leefgebieden.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

De afname van de klutenpopulatie langs de Fries-Groningse kust zet nog steeds door, zodat dit gebied op korte termijn zijn betekenis voor kluten grotendeels zal verliezen, tenzij een verandering van beheer en gebruik leidt tot voor de kluut gunstigere omstandigheden. In het overige Waddengebied en binnen de Delta lijken de aantallen stabiel te zijn, al is enige afname in de Delta te verwachten binnen de verzoetende delen (waar de vegetatieontwikkeling het snelst verloopt). Natuurontwikkeling (met aanleg van eilanden) biedt alleen in zoute gebieden langdurig soelaas voor de kluut. Al met al valt te rekenen met een krimpen van de Nederlandse populatie, vermoedelijk gevolgd door een stabilisatie op een lager niveau.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 9510 vogels (seizoensgemiddelde). Enige afname als gevolg van herstel van zout-zoet overgangen is aanvaardbaar.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud van het huidige verspreidingsgebied en de huidige populatieomvang van ten minste 8.000 broedparen is gewenst voor een gunstige staat van instandhouding van de klutenpopulatie. Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame populatie minstens 20 sleutelpopulaties vereist met ieder ten minste 20 paren. Nodig dan is een voldoende groot en geschikt leefgebied voor de streefpopulatie, met voldoende natuurlijke dynamiek of een geregeld terugzetten van successie om verruiging te verhinderen. Ook is van belang dat er voldoende veilige nestgelegenheid aanwezig is. Het leefgebied zou zowel in omvang als in kwaliteit duurzaam voor de streefpopulatie van > 8.000 paren behouden moeten blijven. Dit is eventueel te bewerkstelligen door meer aanleg van natuur in zoute gebieden zodat de soort minder afhankelijk wordt van kunstmatige tijdelijk 'huisvesting' in het binnenland.

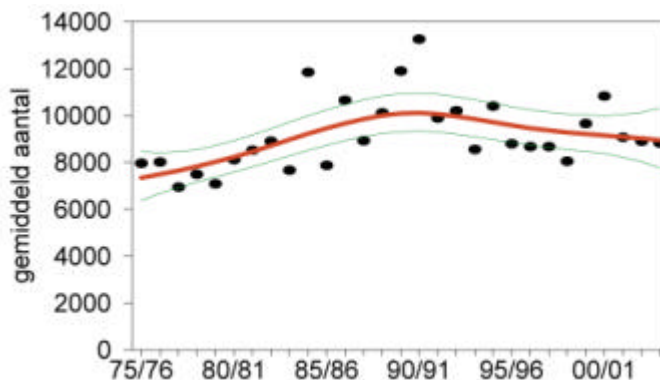
Oordeel: De staat van instandhouding wordt voor de broedvogels van de kluut als matig ongunstig beoordeeld omdat het broedsucces in de Delta (met 37% van de landelijke populatie) beneden de maat is en de omvang van geschikt leefgebied (of nestbiotoop) verder zal gaan afnemen. Ook telt hier mee dat de soort uit sommige gebieden als broedvogel is verdwenen. De staat van instandhouding van de niet-broedvogels van de kluut wordt eveneens als matig ongunstig beoordeeld vanwege enige te verwachten afname als afgesloten zeearmen weer zout worden. De soort is als 'gevoelig' opgenomen in de nationale (rode) lijsten van met uitsterven

bedreigde of speciaal gevaar lopende soorten van 1994 en 1996. Ze staat echter niet meer op de rode lijst van 2004.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Populatie	matig ongunstig	gunstig
Leefgebied	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	matig ongunstig
Eindoordeel	matig ongunstig	matig ongunstig

5.2 Niet-broedvogels

Trends in Nederland: Het aantal niet-broedende kluten nam na 1980 enigszins toe, maar het verloop vertoonde relatief grote schommelingen. De hoogste aantallen werden geteld rond 1990, iets later dan de piek in de omvang van de Nederlandse broedpopulatie. Daarna is sprake van lichte afname en vervolgens stabilisatie, er is geen sprake van significante toe- of afname tussen 1980/1981 en 2003/2004 dan wel tussen 1994/1995 en 2003/2004.

Aantalsontwikkeling kluit (niet broedvogel)

Recente ontwikkelingen: Vanaf 1990 lijkt een licht afnemende tendens bij de niet-broedende kluten op te treden, die is echter niet significant in verband met grote schommelingen. De trend in het belangrijkste gebied, de Waddenzee, is min of meer identiek met het landelijke aantallenverloop. De meest opvallende afwijking van het landelijke beeld vormt de teloorgang van de Oostvaardersplassen als foerageergebied in de tweede helft van de jaren negentig. Dit wordt deels gecompenseerd door toename in de Delta (vooral in de Oosterschelde). Op lokaal niveau is ook de sterke toename van de kluit na de afsluiting van het Krammer-Volkerak opvallend.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig.
Er zijn geen veranderingen in de verspreiding van de kluit opgetreden.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig.
De niet-broedvogelpopulatie van de kluit is min of meer stabiel, afgezien van lichte verschuivingen in de mate van belangrijkheid van de gebieden.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig.
Bedreigingen van het leefgebied van de kluit betreffen vooral de broedvogelbiotopen. Er zijn geen aanwijzingen voor verminderde kwaliteit van voedselgebieden.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig.

Enige afname van de populatie valt in de toekomst te verwachten als gevolg van herstel van zoet-zout overgangen, vooral gezien de eerdere sterke toename in het Krammer-Volkerak na verzoeting als gevolg van de afsluiting.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie van ten minste 8.000 paren.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud van de huidige situatie is voor deze soort voldoende.

Oordeel: De staat van instandhouding van de klutenpopulatie is in 1981 gesteld op 'matig ongunstig' omdat bij verbetering van de waterkwaliteit enige verarming van de kwaliteit van belangrijke foerageergebieden in de Dollard werd verwacht. De staat van instandhouding in 2003/2004 is beoordeeld als 'matig ongunstig' vanwege enige te verwachten afname als afgesloten zeearmen weer zout worden.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Populatie	gunstig	gunstig
Leefgebied	gunstig	gunstig
Toekomst	matig ongunstig	matig ongunstig
Eindoordeel	matig ongunstig	matig ongunstig

6. Bronnen

- Arts F.A. & Meininger P.L., 1997a. Ecologisch profiel van de Kluut *Recurvirostra avosetta*. Bureau Waardenburg rapport 97.24.
- Austin G.E., Peachel I. & Rehfisch M.M., 2000. Regional trends in coastal wintering waders in Britain. *Bird Study* 47:352-371
- Berrevoets C. & Arts F.A., 2003. Midwintertelling van zee-eenden in de Waddenzee en de Nederlandse kustwateren, januari 2003. Rapport RIKZ/2003.008. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Middelburg.
- Bie S. de & Zijlstra M., 1985. Kluten *Recurvirostra avosetta* en waterpeil in de Oostvaardersplassen: broeden in een veilige omgeving? *Limosa* 58: 41-48.
- Cayford J., 1993. Wader disturbance: a theoretical overview. *Wader Study Group Bull.* 68 (Supplement): 3-5.
- Clemens T. & Lammen C., 1995. Windkraftanlagen und Rastplätze von Küstenvögeln -ein Nutzungskonflikt. *Seevogel* 16: 34-38.
- Davidson N.V. & Rothwell P., 1993. Human disturbance to waterfowl on estuaries: conservation and coastal management implications of current knowledge. *Wader Study Group Bull.* 68 (Supplement): 97-105.
- Engelmoer M. & Blomert A. M., 1985. Broedbiologie van de Kluut langs de Friese waddenkust, seizoen 1983. Rijksdienst IJsselmeerpolders, Rapport 1985-39abw, Lelystad.

- Ens B.J., Wintermans G.J.M. & Smit C.J., 1993. Verspreiding van overwinterende wadvogels in de Nederlandse Waddenzee. *Limosa* 66: 137-144.
- Esselink P., 2000. Nature management of coastal salt marshes. PhD Thesis, University of Groningen, Groningen.
- Kam J. van de, Ens B., Piersma T. & Zwarts L., 1999 Ecologische atlas van de Nederlandse wadvogels. Schuyt & Co BV, Haarlem.
- Koepff C. & Dietrich K., 1986. Störungen von Küstenvögeln durch Wasserfahrzeuge. *Vogelwarte* 33: 232-248.
- Koffijberg K., Blew J., Eskilden K., Gunther K., Koks B., Laursen K., Rasmussen L.M., Potel P. & Sudbeck P., 2003. High tide roosts in the Wadden Sea. A review of bird distribution, protection regimes and potential sources of anthropogenic disturbance. A report of the Wadden Sea Project 34. Wadden Sea Ecosystem 16. CWSS, Wilhelmshaven.
- Krijgsveld K.L., Van Lieshout S.M.J., Van Der Winden J. & Dirksen S., 2004. Verstoringgevoeligheid van vogels. Literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Rapport 03-197. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Leopold M.F., Smit C.J., Goedhart P.W., Van Roomen M., Van Winden E. & Van Turnhout C., 2004. Langjarige trends in aantallen wadvogels in relatie tot de kokkelvisserij en het gevoerde beleid in deze; eindverslag EVA II (Evaluatie schelpdiervisserij tweede fase) Deelproject C2. Alterra-rapport 954. Alterra, Wageningen.
- Ruitenbeek W., 1985. De Kluut (*Recurvirostris avosetta*). Wetenschappelijke Mededelingen KNNV nr. 169, KNNV en Ned. Vereniging tot bescherming van Vogels, Hoogwoud.
- Schothorst, E. & D. Veenendaal, 1999. Verstoring van vogels langs de Groninger Noordkust. In: T. Bakker, K. van Dijk, J.A. de Roos & A. van der Spoel (red.), *Vogels van de Groninger Waddenkust*. *Grauwe Gors* 27: 7-13.
- Smit, C.J. & T. Piersma, 1989. Numbers, midwinter distribution, and migration of wader populations using the East Atlantic flyway. In: H. Boyd & J.-Y. Pirot (eds.), *Flyways and reserve networks for water birds*: 24-63. IWRB Special Publ. 9, Slimbridge.
- Spaans A.L., Van Den Bergh L.M.J., Dirksen S. & Van Der Winden J., 1998. Windturbines en vogels: hoe hiermee om te gaan? *De Levende Natuur* 99: 115-121.
- Spaans B., Bruinzeel L. & Smit C.J., 1996. Effecten van verstoring door mensen op wadvogels in de Waddenzee en de Oosterschelde. IBN-rapport 202. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.